

Nr 67

Utlåtande i anledning av väckta motioner om viss ändring i lagen om nykterhetsvård.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 131 i första kammaren av herr *Wärnberg m. fl.* samt nr 161 i andra kammaren av herr *Alemyr m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen måtte besluta sådan ändring av 69 § lagen om nykterhetsvård att straffpåföljd föreligger även i de fall då någon lämnar alkoholhaltiga drycker åt den som är ställd under övervakning enligt ovannämnda lags 15 § eller genom nykterhetsnämnds åtgärd vägrats utminuterung enligt 18 § rusdrycksförsäljningsförordningen, samt att vederbörande utskott utarbetar erforderlig författningstext».

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sitt yrkande får utskottet, i den mån redogörelse härför inte lämnas i det följande, hänvisa till motionen I: 131.

Utskottet har i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionerna från riksåklagarämbetet, kungl. kontrollstyrelsen, kungl. socialstyrelsen och länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län. Riksåklagarämbetet har jämte eget yttrande överlämnat infordrade yttranden från statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Gällande bestämmelser

Huvuddragen av åtgärderna mot alkoholmissbrukare

Enligt *lagen* den 27 juli 1954 om *nykterhetsvård* kan olika slag av åtgärder vidtagas beträffande alkoholmissbrukare. Enligt 14 § 1 mom. skall sålunda nykterhetsnämnden, där så prövas erforderligt och gagneligt, söka bibringa den som missbrukar alkoholhaltiga drycker insikt om vådan av alkoholmissbruk samt vidtaga för hans rättelse lämpade *hjälpåtgärder*. I stadgandet nämnes exempel på sådana hjälpåtgärder. Där det prövas vara till gagn för missbrukaren, äger länsnykterhetsnämnden vidare föranstalta om åtgärder i syfte att alkoholhaltiga drycker inte skall utlämnas till honom från det i rusdrycksförsäljningsförordningen omnämnda detaljhandelsbolaget (systembolag) eller från andra försäljare av sådana drycker (14 § 2 mom.). Länsnykterhetsnämnden kan delegera sin befogenhet härutinnan till kommunal nykterhetsnämnd.

Beträffande dem som är hemfallna åt alkoholmissbruk, varmed avses de

mera grava fallen av missbruk, stadgas i 15 §, att de kan av nykterhetsnämnden ställas under *övervakning*, s. k. *föregående övervakning*, därest dessutom någon av följande förutsättningar därjämte är uppfylld. Den åt alkoholmissbruk hemfallne skall sålunda a) vara farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv, eller b) utsätta någon, som han är skyldig att försörja, för nöd eller uppenbar vanvård eller eljest grovt brista i sina plikter mot sådan person, eller c) ligga det allmänna, sin familj eller annan till last, eller d) vara ur stånd att ta vård om sig själv, eller e) föra ett för närboende eller andra grovt störande levnadssätt. Detsamma skall gälla, om den hemfallne blivit dömd för minst tre under de två senast förflutna åren begångna fyllerier eller vissa andra därmed likartade brott eller om han utan att söka ärligen försörja sig för ett kringflackande liv. Den som ställes under övervakning skall föra ett nyktert liv, städse hålla övervakaren underrättad om sin bostad och adress samt på kallelse infinna sig hos honom (17 §). Någon föreskrift om att den övervakade skall fullständigt avhålla sig från bruket av alkohol finns inte.

Den mest ingripande åtgärden mot alkoholmissbrukare är *tvångsintagning på allmän anstalt för alkoholmissbrukare*. För tvångsintagning fordras enligt 18 §, *dels* att förutsättningarna för övervakning enligt 15 § skall föreligga, *dels ock* att något av följande villkor skall vara uppfyllt, nämligen a) att hjälpåtgärder vidtagits eller övervakning varit anordnad utan att den åt alkoholmissbruk hemfallne kunnat återföras till ett nyktert liv, eller b) att hjälpåtgärder och övervakning uppenbarligen skulle vara gagnlösa, eller c) att försök med hjälpåtgärder eller övervakning med hänsyn till hans farlighet inte kan avvaktas. Beslut om tvångsintagning fattas av länsstyrelsen.

Sedan beslut om tvångsintagning meddelats, ankommer det i vissa fall på länsstyrelsen och i övriga fall på nykterhetsnämnden att föranstalta om verkställighet av beslutet (34 §). Enligt 35 § föreligger möjlighet för länsstyrelsen eller nykterhetsnämnden att bevilja *villkorligt anstånd med tvångsintagning*. I samband med beslut om villkorligt anstånd skall den beslutande myndigheten ställa alkoholmissbrukaren under *övervakning* (36 §). Sådan övervakning må — till skillnad från föregående övervakning enligt 15 § — förenas med *lydnadsföreskrifter* angående hans sysselsättning, vistelseort eller annat. Såsom exempel på lydnadsföreskrifter nämnes i 36 § bl. a., att han skall *fullständigt avhålla sig från bruk av alkoholhaltiga drycker*.

Den som är intagen på anstalt kan enligt 49 § erhålla *försökspermission*, avseende återstoden av vårdtiden eller viss del därav, eller *tillfällig permission*, avseende högst sju dagar. Permitterad skall enligt 51 § som regel ställas under *övervakning*. Samma paragraf ger vidare möjlighet att såsom villkor för permission meddela *lydnadsföreskrifter* av samma slag som dem som kan utfärdas i samband med övervakning vid villkorligt anstånd med tvångsintagning.

Vid *utskrivning* från anstalt kan förordnas om *övervakning* och meddelas *lydnadsföreskrifter* efter i stort sett samma regler som vid permission (54 §).

Bestämmelser avsedda att motverka att alkoholmissbrukare tillhandagås med alkoholhaltiga drycker

Enligt 69 § *nykterhetsvårdslagen* straffas med dagsböter eller fängelse i högst sex månader den som lämnar alkoholhaltiga drycker åt någon som honom veterligen är underkastad enligt lagen meddelad föreskrift om avhållsamhet från bruk av sådana drycker eller är intagen på allmän vårdanstalt eller som eljest hjälper sådan person att åtkomma dylika drycker. Såsom torde framgå av en jämförelse med det ovanstående är bestämmelsen tillämplig på tillhandagående med alkoholdrycker åt — förutom de på anstalt intagna — följande grupper av missbrukare, nämligen

- a) dem som i samband med övervakning i anledning av villkorligt anstånd med tvångsintagning jämlikt 36 § erhållit lydnadsföreskrift att fullständigt avhålla sig från bruk av alkoholhaltiga drycker samt
- b) dem beträffande vilka vid utskrivning jämlikt 54 § meddelats sådan lydnadsföreskrift som i a) sägs.

Beträffande dem som permitterats från anstalt torde 69 § vara tillämplig redan av det skälet att de är att anse som intagna på anstalt. Emellertid utfärdas i allmänhet såsom villkor för permission föreskrift om fullständig avhållsamhet från alkohol, och då blir 69 § tillämplig jämväl på grund därav. Däremot omfattar inte nämnda stadgande att någon tillhandagår med alkoholhaltig dryck den som jämlikt 15 § är ställd under föregående övervakning eller beträffande vilken nykterhetsnämnd vidtagit åtgärd i syfte att förhindra att sådan dryck utminuteras eller utskänkes till honom.

Vissa bestämmelser med ändamål att motverka utminutering och utskänkning av rusdrycker till alkoholmissbrukare finns i *rusdrycksförsäljningsförordningen* den 26 maj 1954. Till rusdrycker hänföres enligt förordningen spritdrycker, vin och starköl, men icke öl klass II (1 §). Först är att nämna, att all försäljning av rusdrycker, vartill rätt inte föreligger enligt förordningen, är förbjuden (3 §). I 13 § stadgas att rätt till utminutering tillkommer endast ett för ändamålet bildat, av Konungen godkänt detaljhandelsbolag (systembolag). Olovlig försäljning straffas enligt 80 §. Enligt 20 § är det förbjudet att såsom ombud eller på därmed jämförligt sätt med anskaffande av rusdrycker tillhandagå bl.a. den som kan antagas missbruka alkoholhaltiga drycker. Överträdelse av förbudet straffas jämlikt 81 § 1 mom., jämfört med 80 §, såsom för olovlig försäljning av rusdrycker med dagsböter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall må dock från straff frias. Är brottet däremot grovt, är straffet fängelse i högst ett år.

Tillämplighetsområdet för 20 § rusdrycksförsäljningsförordningen skiljer

sig i vissa avseenden från 69 § nykterhetsvårdslagens. Det är såtillvida vidare, att det omfattar tillhandagående åt alla missbrukare, inte bara dem som fått lydnadsföreskrift om avhållsamhet från alkohol eller är intagna på anstalt. Emellertid är det snävare därigenom att det avser endast anskaffande såsom ombud eller på därmed jämförligt sätt och icke tillhandagående med rusdrycker i sådana former som överlämnande såsom gåva eller bjudande. Vidare är tillämplighetsområdet inskränkt till rusdrycker och omfattar således inte t. ex. öl klass II.

Avstängning och restaurangförbud

Såsom ovan framhållits har nykterhetsnämnd jämlikt 14 § 2 mom. nykterhetsvårdslagen möjlighet att föranstalta om åtgärder i syfte att alkoholhaltiga drycker inte skall utlämnas till den, som missbrukar sådana drycker, från systembolag eller andra försäljare av dylika varor. Med detta stadgande korresponderar vissa bestämmelser i rusdrycksförsäljningsförordningen och ölförsäljningsförordningen.

Vad först angår utminuteringsfrågan från systembolag må nämnas att de nykterhetsvårdande organens åtgärd brukar kallas — dock något oegentligt — *avstängning*. Avstängning torde som regel tillgå så, att nykterhetsnämnden meddelar systembolaget att viss person är alkoholmissbrukare, vilket har till följd att han uppföres på bolagets spärrlista. Enligt 18 § rusdrycksförsäljningsförordningen må utminuteringsvägras den, beträffande vilken nykterhetsnämnd meddelat beslut som avses i 14 § 2 mom. nykterhetsvårdslagen, så ock den, som enligt underrättelse från nykterhetsnämnd genom laga-krafttagande dom högst ett år dessförinnan befunnits skyldig till olovlig försäljning av rusdrycker. Det är att märka att systembolaget icke är skyldigt att låta bli att sälja till missbrukare. Inte heller är det straffbart för de i systembolagens butiker anställda att sälja till missbrukare, även om nykterhetsnämnd meddelat beslut jämlikt 14 § 2 mom. nykterhetsvårdslagen.

Åtgärd enligt 14 § 2 mom. nykterhetsvårdslagen i fråga om utskänkning på restaurang brukar kallas — också något oegentligt — *restaurangförbud* och har formen av ett meddelande till restauratören att viss person är missbrukare. Enligt 50 § rusdrycksförsäljningsförordningen får utskänkning av rusdrycker inte förekomma till den som veterligen missbrukar alkoholhaltiga drycker, och enligt 4 kap. 43 § *ölförsäljningsförordningen* den 26 maj 1954 får öl inte utlämnas, då särskild anledning föreligger till misstanke att varan är avsedd att användas i berusningssyfte. Överträdelse av förbuden är straffbelagda (80 § rusdrycksförsäljningsförordningen och 6 kap. 54 § ölförsäljningsförordningen). Det i 4 kap. 43 § ölförsäljningsförordningen stadgade förbudet är tillämpligt även på butiksförsäljning eller annan försäljning i detalj av öl.

Historik

Bestämmelser avsedda att motverka att alkoholmissbrukare tillhandagås med alkoholhaltiga drycker

69 § nykterhetsvårdslagen hade sin motsvarighet i 63 § i den dessförinnan gällande lagen den 12 juni 1931 om behandling av alkoholister (*alkoholistlagen*), där det stadgades straff med böter från 5 till och med 200 kr. för den som lämnar alkoholhaltiga drycker åt någon, som honom veterligen är ställd under övervakning enligt lagen eller intagen på allmän alkoholistanstalt, eller eljest hjälper sådan person att åtkomma dylika drycker.

Vid 1947 års riksdag väcktes en motion (II: 249), i vilken ifrågasattes en skärpning av straffsatsen i 63 § alkoholistlagen. Andra lagutskottet ansåg i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 5) i anledning av motionen, att det borde övervägas, om icke samhället genom straffskärpning borde på ett mera markant sätt ge uttryck åt sin uppfattning om brottets förkastliga karaktär, samt föreslog att motionen skulle överlämnas till den då sittande alkoholistvårdsutredningen för att tas under övervägande vid fullgörandet av dess utredningsuppdrag.

Alkoholistvårdsutredningen framhöll, att den avgörande svårigheten vid tillämpningen av ifrågavarande straffbestämmelse var bevisningen. En nykterhetsnämnd var ju — och så är förhållandet jämväl enligt nykterhetsvårdslagen (jfr 64 §) — egentligen direkt skyldig att undanhålla allmänheten, inklusive dryckesvänner till nämndens klienter, uppgifter om vidtagna åtgärder. Detta inskränkte uppenbarligen starkt möjligheterna att med stöd av straffbestämmelsen hålla sådana personer på avstånd, som olovligen tillhandagick med alkoholdrycker. Utredningen fann dock stadgandet vara av viss allmänpreventiv betydelse och anslöt sig till andra lagutskottets uppfattning, att denna betydelse borde stärkas genom höjda straffsatter. I enlighet härmed föreslog utredningen en höjning av straffskalan i huvudsaklig överensstämmelse med vad nu gäller. Utredningen framhöll därvid, att det dock var särskilt betydelsefullt, att allmänheten vann upplysning om straffbestämmelsens innebörd och om vikten av att handha alkoholdrycker så att de inte åtkoms av personer, beträffande vilka risken för skadlig användning är uppenbar.

Vid remissbehandlingen av alkoholistvårdsutredningens förslag påpekade *socialstyrelsen*, att straffskyddet borde gälla även missbrukare, som medelats lydnadsföreskrifter.

I det *förslag till nykterhetsvårdslag* som remitterades till lagrådet upptogs alkoholistvårdsutredningens förslag med den jämkning som föranleddes av socialstyrelsens ovannämnda påpekande.

Lagrådet yttrade, att förutsättningen för att straff skulle kunna ådömas person, som tillhandagick annan än den, som var intagen på vårdanstalt, med anskaffande av alkoholhaltiga drycker, borde vara att ett åläggande att

avhålla sig från sådana drycker gällde denne. På grund härav föreslog lagrådet ett förtydligande i detta hänseende.

Paragrafen erhöll den avfattning lagrådet förordade.

Förbudet i 20 § r u s d r y c k s f ö r s ä l j n i n g s f ö r o r d n i n g e n att såsom ombud eller på därmed jämförligt sätt tillhandagå missbrukare med rusdrycker infördes i förordningen 1957 och tillkom för att bekämpa langningen (se prop. 143/1957 s. 91 o. f.). Erfarenheterna av den fria försäljningen efter den 1 oktober 1955 hade nämligen visat, att det inte hört till ovanligheterna att kunder, som på grund av onykterhet avvisats från systembutik, låtit andra köpa för sin räkning.

Avstängning och restaurangförbud

De i 14 § 2 mom. nykterhetsvårdslagen intagna bestämmelserna om att nykterhetsnämnd äger föranstalta om åtgärder i syfte att alkoholhaltiga drycker inte skall från systembolag eller annan försäljare utlämnas till den som missbrukar alkohol tillkom genom en lagändring 1957. Dessförinnan fanns i andra stycket i 14 § en bestämmelse, som gav nykterhetsnämnd möjlighet att föreskriva förbud för en alkoholmissbrukare att vid bötesansvar göra inköp av rusdrycker hos systembolag. Dessutom fanns i 14 § första stycket under c) intagen en befogenhet för nämnden att såsom hjälpåtgärd söka föranstalta, att alkoholhaltiga drycker inte utlämnades till missbrukaren.

Befogenheten för nykterhetsnämnd att utfärda inköpsförbud för rusdrycker kom till användning i mycket ringa utsträckning, troligen därför att dylika förbud framstod såsom merendels tämligen meningslösa. En alkoholmissbrukare, som icke kunde hållas till ett nyktert liv ens medelst hotet om en årslång internering på alkoholistanstalt, kunde sålunda inte förutsättas taga nämnvärt intryck av att nykterhetsnämnden till sina förmaningar och sitt hot om tvångsåtgärder lade ett förbud vid bötesansvar mot att köpa rusdrycker.

1957 års lagändring gjordes mot bakgrund av de starkt ökade inköpen och fyllerifallen bland sådana missbrukare som under motbokssystemets tid varit avstängda från legal inköpsrätt, och var avsedd att i fråga om utminuteringen göra avstängning av missbrukarna i någon mån mera effektiv.

Lagrådet (prop. 143/1957 s. 105) gjorde invändning mot att de föreslagna bestämmelserna angående avstängning utformats så, att mot nykterhetsnämndens beslut om åtgärd i syfte att rusdrycker icke skall utlämnas till missbrukaren svarade i rusdrycksförsäljningsförordningen icke ett förbud för systembolaget att sälja till honom utan endast en rättighet att vägra försäljning. I stället förordade lagrådet, att nykterhetsnämndens beslut skulle innebära förordnande att rusdrycker inte må utlämnas till missbrukaren och att stadgandet i rusdrycksförsäljningsförordningen i enlighet därmed skulle innehålla,

att rusdrycker då inte av bolaget må utminuterat till honom. Lagrådet tillade:

Självfallet få de kontrollåtgärder som föranledas inom detaljhandelsbolaget hållas inom rimliga gränser och torde icke behöva sträcka sig längre än departementschefen angivit i remissprotokollet. Vad angår den risk för straffansvar som skulle kunna drabba försäljningspersonalen må framhållas att, liksom i fråga om förbuden att sälja till minderåriga eller till personer som synbarligen äro berörda av alkoholhaltiga drycker, straffbarheten subjektivt enligt motivuttalande förutsätter uppsåt. I allt fall kräves åtminstone vårdslöshet hos vederbörande.

Föredragande departementschefen, statsrådet Sträng, följde emellertid inte vad lagrådet förordat utan vidhöll den utformning bestämmelserna erhållit i lagrådsremissen. Till motivering härav anförde han i huvudsak följande (prop. 143/1957, s. 107).

Om — — — nykterhetsnämndens beslut, såsom lagrådet föreslagit, trots begränsningarna i kontrollåtgärderna skulle ha formen av ett förbud att sälja, skulle detta få till följd att butikspersonalen skulle kunna komma att i ej ringa utsträckning göra sig skyldig till olovlig överlåtelse av rusdrycker, nämligen i de fall då avstängda missbrukare lyckas undgå kontrollen och köpa rusdrycker.

En sådan konsekvens av lagstiftningen synes enligt min uppfattning inte böra godtas. Om personalen i butikerna vid straffansvar skall förbjudas att sälja till avstängda missbrukare, bör den också ha ett berättigat anspråk på att kontrollåtgärderna blir sådana att den i allo kan iakttaga förbudet. Det skulle med andra ord bli nödvändigt att i enlighet med 1954 års proposition upprätta riksspärllista och kräva legitimation av varje köpare. Den av lagrådet åberopade omständigheten att det subjektiva rekvisitet för straffbarhet ej skulle föreligga i de antydda fallen kan härvidlag inte tillmätas avgörande betydelse. Det för personalen väsentliga måste nämligen vara att den inte skall se sig nödsakad att i sin tjänst begå gärningar som i fråga om samtliga objektiva rekvisit uppfyller förutsättningarna för straffbarhet.

Den sålunda föreslagna utformningen av avstängningsförfarandet godtogs av riksdagen.

Om den lämpliga o m f a t t n i n g e n a v a v s t ä n g n i n g s å t g ä r d e r n a uttalade *föredragande departementschefen* (prop. 143/1957 s. 43).

I första hand synes avstängning i mån av behov böra tillgripas beträffande sådana alkoholmissbrukare som är föremål för aktuellt tvångsintagningsbeslut och i följd härav är inskrivna å allmän vårdanstalt eller villkorsutskrivna från sådan anstalt eller åtnjuter anstånd med intagningsbeslut. Missbrukare, som är underkastade kvalificerad övervakning, bör också i allmänhet avstängas. Härjämte synes avstängning böra övervägas beträffande andra grova alkoholmissbrukare, om det skulle framstå som stötande att vederbörande får köpa rusdrycker. Detta gäller t. ex. dem, som dagligen besöker utminuteringsbutikerna i mer eller mindre nyktert tillstånd för att köpa brännvin. I enstaka fall bör slutligen avstängning, såsom framhölls redan i samband med 1954

års lagstiftning, kunna användas såsom en hjälpåtgärd i samförstånd med alkoholmissbrukaren.

Utredningen har påpekat, att de tekniska anordningarna för att effektuera avstängningsbesluten kräver att viss återhållsamhet iakttages. Detta gäller särskilt storstadsområdena. Denna synpunkt bör starkt understrykas. Det är enligt min uppfattning viktigare att en någorlunda effektiv avstängning kan upprätthållas gentemot de grövsta missbrukarna än att avstängningsåtgärder vidtas i alla de fall då detta i och för sig kan framstå som önskvärt.

Detta uttalande föranledde inte någon erinran från riksdagens sida.

Motionerna

Motionärerna erinrar om att 69 § nykterhetsvårdslagen — i motsats till 63 § i den tidigare gällande alkoholistlagen — inte är tillämplig på tillhandagående åt den som är ställd under övervakning enligt 15 §. Vidare är, framhåller de, stadgandet inte heller tillämpligt på tillhandagående åt den som i anledning av nykterhetsnämnds framställning enligt 14 § 2 mom. nykterhetsvårdslagen blivit jämlikt 18 § rusdrycksförsäljningsförordningen vägrad utminutering. I motionerna nämnes, att det enligt 20 § nämnda förordning visserligen är förbjudet att såsom ombud eller på därmed jämförligt sätt tillhandaga den som kan antagas missbruka alkoholhaltiga drycker med anskaffande av rusdrycker men att förbudet inte omfattar att någon skänker eller bjuder sprit till en missbrukare. Motionärerna fortsätter härefter:

Ett av nykterhetsnämndernas bästa vapen mot alkoholmissbruket har varit att ställa missbrukare under övervakning. Beslut om intagning å alkoholistanstalt har många gånger bedömts som en alltför långt gående åtgärd. Av statistiken framgår att antalet beslut om övervakning varit betydligt fler än antalet beslut om intagning å vårdanstalt.

När så möjligheten tillkom att avstänga missbrukare från inköpsrätt hoppades man från nykterhetsnämndernas sida att effektivt kunna hindra missbrukare att skaffa alkoholhaltiga drycker.

Vartefter tiden gått och mindre nogräknade personer upptäckt uppmjukningen i ansvarsbestämmelserna har dock såväl övervakningen som avstängningen förlorat i värde som effektivt vapen mot såväl langare som andra mindre ansvarskännande personer. Det har således varit mycket svårt att bevisa att överlätna alkoholhaltiga drycker ej endast varit skänkta eller bjudna, liksom det måste anses vara mycket stötande, att personer som ej själva får inköpa alkoholhaltiga drycker ändå får bjudas utan straffpåföljd.

Remissyttrandena

Kontrollstyrelsen tillstyrker motionsförslaget med det tillägget att 69 § nykterhetsvårdslagen bör göras tillämplig inte blott då åtgärd enligt 14 § 2 mom. lett till avstängning från utminutering utan på samtliga fall då nykterhetsnämnden vidtagit åtgärd enligt sistnämnda lagrum. Styrelsen anser emellertid, att det inte torde kunna komma i fråga att utvidgda kriminalise-

ringen till att omfatta tillhandagående åt den som på grund av olovlig rusdrycksförsäljning avstängts från utminuterung enligt 18 § rusdrycksförsäljningsförordningen. Styrelsen anför sålunda:

Kontrollstyrelsen anser det icke böra ifrågakomma att utvidga tillämpningsområdet för 69 § NvL till alla alkoholmissbrukare, som blivit föremål för åtgärder enligt lagen. Beträffande de mera kvalificerade missbrukarna synes emellertid en annan bedömning vara motiverad. Det bör vara angeläget att, även om vederbörande ej meddelats speciell lydadsföreskrift eller intagits på vårdanstalt, i möjlig mån söka förhindra sådana personer att åtkomma alkoholdrycker. Åtgärder i denna riktning synes väl korrespondera med de år 1957 beslutade skärpningarna av utminuteringskontroll och langningsbekämpning. Enligt styrelsens mening finnes därför fog för att — i analogi med vad som gällde enligt 1931 års alkoholistlag — göra 69 § NvL tillämplig på samtliga de fall då någon ställts under övervakning enligt NvL (se 15, 36, 51 och 54 §§). Dessutom bör, i huvudsaklig överensstämmelse med vad motionärerna anført, 69 § NvL bli tillämplig på dem beträffande vilka åtgärder vidtagits enligt 14 § 2 mom. samma lag. Däremot torde icke kunna komma i fråga att medtaga de fall, då på systembolagets spärrlista upptagits person som befunnits skyldig till olovlig rusdrycksförsäljning (se 18 § Rff).

Statsåklagaren i Göteborg förklarar sig kunna tillstyrka den i motionerna föreslagna utvidgningen av tillämplighetsområdet för 69 § nykterhetsvårdslagen under hänvisning till den allmänpreventiva betydelse detta stadgande har. Enligt hans uppfattning kommer dock bevissvårigheterna att i de nytillkommande fallen bli lika stora som i de nu i paragrafen kriminaliserade fallen.

Länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län ställer sig tveksam till motionärernas framställning och anför ett flertal invändningar mot förslagen. Avslutningsvis förklarar nämnden, att den inte är beredd tillstyrka att utan närmare utredning direkt beslutas sådan ändring av 69 § nykterhetsvårdslagen varom motionärerna hemställt. Nämnden anser dock visst fog finnas för att ifrågavarande spörsmål göres till föremål för utredning. Därvid bör man, uttalar nämnden, söka bättre samordna bestämmelserna i nämnda paragraf och 20 § rusdrycksförsäljningsförordningen.

Förslaget att utsträcka tillämplighetsområdet för 69 § nykterhetsvårdslagen till att avse dem som står under ö v e r v a k n i n g e n l i g t 15 § avstyrkes av *riksåklagarämbetet*, *socialstyrelsen* samt *statsåklagarna i Stockholm och Malmö*. I flertalet av dessa yttranden hänvisas till lagrådets yttrande i fråga om utformningen av 69 §, enligt vilket förutsättningen för att straff skall kunna ådömas en person, som tillhandagar annan än den som är intagen på vårdanstalt med anskaffande av alkoholhaltiga drycker, bör vara, att ett åläggande att avhålla sig från sådana drycker gäller denne. *Socialstyrelsen* erinrar om att den, som på grund av beslut enligt 15 § står under övervakning, enligt 17 § är ålagd att föra ett nyktert liv men icke att iakttaga total avhållsamhet från alkoholhaltiga drycker. Styrelsen förklarar

sig icke nu beredd att förorda straffbestämmelser för den som lämnar alkoholhaltiga drycker till sådan person, därest denne inte är avstängd från rätten att själv inköpa sådana drycker. *Statsåklagaren i Stockholm* grundar sitt avstyrkande på i huvudsak de skäl som anförts i en av förste stadsfiskalsassistenten K. G. Svensson upprättad promemoria. I promemorian framhålles, att det måste för allmänheten te sig stötande, om straffansvar enligt 69 § skulle kunna inträda i ett fall, där övervakning vore anordnad, men där nykterhetsnämnden inte funnit sig föranlåten att föranstalta om att missbrukaren förhindrades att på »legal» väg erhålla rusdrycker.

Liknande synpunkter framföres av *länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län*, som anser det tvivelaktigt om man bör straffa den som hjälper annan att åtkomma en vara, som denne kan anskaffa på fullt legalt sätt.

I flera yttranden framhålles de bevissvårigheter, som är förenade med tillämpningen av 69 § nykterhetsvårdslagen, såsom skäl mot en utvidgning av tillämplighetsområdet. *Länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län* anför sålunda:

Vidare må framhållas att bestämmelserna i 69 § NvL torde ha ringa verkan till förhindrande av att de alkoholmissbrukare, som nu inbegripas under bestämmelserna, åtkomma alkoholhaltiga drycker. För att ansvar skall kunna ådömas måste nämligen krävas att överlämnaren eller hjälparen haft kännedom om att alkoholmissbrukaren var intagen å vårdanstalt eller underkastad lydadsföreskrift om avhållsamhet. Åtgärd av nykterhetsvårdsorgan gentemot alkoholmissbrukare skall emellertid hållas hemlig för utomstående och det måste åtminstone i fråga om lydadsföreskrift antagas att de utomstående som ha kännedom om åtgärden äro fåtaliga, ehuru det kan tänkas att en del av alkoholmissbrukarens umgängesvänner ha vetskap därom. Även om utlämnaren eller hjälparen haft sådan vetskap torde det ofta vara mycket svårt att bevisa detta.

Den ringa effekten av bestämmelserna i 69 § NvL uppmärksammades under förarbetena till lagen men man ansåg att stadgandena hade en viss allmänpreventiv betydelse.

Länsnykterhetsnämnden anser det starkt kunna ifrågasättas om det är befogat att utvidga området för tillämpningen av bestämmelser med så ringa effekt till att avse ytterligare kategorier av alkoholmissbrukare. Beträffande sådana alkoholmissbrukare som äro ställda under övervakning är kretsen av dem som kunna antagas känna till detta förhållande sannolikt mindre än de som ha vetskap om att alkoholmissbrukare t. ex. är intagen å vårdanstalt och svårigheterna att bevisa sådan vetskap äro nog nästan lika stora som de i motionen berörda svårigheterna att bevisa att alkoholhaltiga drycker ej äro bjudna eller skänkta.

Liknande synpunkter framföres av *statsåklagaren i Malmö*.

Riksåklagarämbetet framhåller, att mera flagranta fall av tillhandagående med sprit till den som står under övervakning enligt 15 § lagen om nykterhetsvård kan beivras enligt 81 § jämfört med 20 § rusdrycksförsäljningsförordningen. *Länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län* uttalar att, såvitt näm-

dens erfarenheter sträcker sig, inte så avsevärda olägenheter som i motionerna göres gällande föranletts av svårigheten att bevisa att överlåtna rusdrycker inte varit skänkta eller bjudna.

Socialstyrelsen tillstyrker, att 69 § nykterhetsvårdslagen utvidgas till att avse även den som jämlikt 14 § 2 mom. i lagen och 18 § andra stycket rusdrycksförsäljningsförordningen är föremål för avstängning från rätten att inköpa alkoholhaltiga drycker. Styrelsen anför, efter att ha förklarat sig inte beredd tillstyrka motsvarande utvidgning i fråga om de övervakade, följande.

Annorlunda synes man böra ställa sig till motionärernas förslag avseende dem som avstängts från rätten att inköpa alkoholdrycker. Även om ett flertal av de avstängda är intagna på vårdanstalter för alkoholmissbrukare eller underkastade lydadsföreskrift om total avhållsamhet från alkoholhaltiga drycker, torde den återstående gruppen vara så stor, att det är befogat med särskilda åtgärder för att skydda dessa människor.

Den föreslagna utvidgningen avstyrkes av *riksåklagarämbetet* och *statsåklagaren i Stockholm*. Ämbetet utvecklar sina synpunkter på följande sätt.

Den principiella invändning ämbetet riktat mot att utsträcka straffansvaret till att avse tillhandagående åt alla dem som stå under övervakning kan i och för sig icke anföras, när det gäller tillhandagående åt personer, beträffande vilka de nykterhetsvårdande organen vidtagit åtgärder för att de skola avstängas från inköp i systembutikerna. En utvidgning av tillämpningsområdet för 69 § i detta avseende torde emellertid icke få någon större praktisk betydelse. Av uttalanden under förarbetena att döma (prop. nr 143/1957 s. 37 och 43) är nämligen avsikten, att avstängning knappast skall förekomma beträffande andra än dem, för vilka enligt lagen om nykterhetsvård lydadsföreskrifter kunna meddelas. Genom att, samtidigt som de föranställda om avstängning, meddela föreskrift om avhållsamhet från bruk av alkoholhaltiga drycker, kunna de nykterhetsvårdande organen således föranleda att tillhandahållande blir straffbart enligt 69 §.

Härefter tillägger ämbetet att i de fåtaliga andra fall, där avstängning kan tänkas förekomma, tillhandagående med spritdrycker torde i allmänhet kunna straffas enligt 81 § jämfört med 20 § rusdrycksförsäljningsförordningen.

Liknande synpunkter anføres i den av *stadsfiskalen i Stockholm* åberopade promemorian.

Länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län erinrar om att avstängningsåtgärden innefattar ett meddelande från nykterhetsnämnden till systembolaget att viss person är alkoholmissbrukare och därför bör avstängas från inköp. Systembolaget har, fortsätter länsnykterhetsnämnden, rätt att vägra utminuter till alkoholmissbrukare men torde ej bli förpliktad att göra detta. Med hänsyn till konstruktionen av avstängningsförfarandet anser nämnden det i hög grad tveklaktigt, huruvida avstängningen bör läggas till grund för en sådan utsträckning av tillämpningen av 69 § nykterhetsvårdslagen som föreslås i motionerna. Vidare anför nämnden, att det även beträffande åtgärd

enligt 14 § 2 mom. nykterhetsvårdslagen skulle bli svårt att styrka att överlämnaren eller hjälparen haft kännedom om åtgärden.

Länsnykterhetsnämnden yttrar sig även angående omfattningen av avstängning och anför därvid:

Av stor vikt är givetvis i vilken omfattning åtgärder enligt 14 § 2 mom. NvL beslutas. Av motiven till författningsrummet och av socialstyrelsen i anslutning till motiven meddelade anvisningar framgår att åtgärden främst skall riktas mot de grova alkoholmissbrukarna, sådana som är inskrivna å allmän vårdanstalt eller villkorsutskrivna från sådan anstalt eller åtnjuter anstånd med intagningsbeslut. Då fråga är om föregående övervakning enligt 15 § NvL torde i praxis allenast i ett mindre antal fall avstängningsbeslut meddelas. Så ha bestämmelserna tillämpats av länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län, som anses använda avstängningsförfarandet i relativt stor omfattning. Det kan alltså antagas att det övervägande flertalet av dem som stå under övervakning enligt 15 § NvL ej äro avstängda från inköp. Sådan person torde ej kunna vägras inköpa alkoholhaltiga drycker i systembolags utminuteringsaffär.

Utskottet

Bestämmelser med ändamål att förhindra att alkoholmissbrukare åtkommer alkoholhaltiga drycker finns i bl. a. nykterhetsvårdslagen och rusdrycksförsäljningsförordningen. I 69 § i lagen stadgas straff för den som lämnar sådana drycker åt person, som honom vederligen är intagen på vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller är underkastad lydadsföreskrift om total avhållsamhet. Samma gäller då någon eljest hjälper sådan person att åtkomma dylika drycker. Enligt förordningen får försäljning i detalj av rusdrycker förekomma endast hos systembolag (utminutering) och hos den som erhållit tillstånd därtill (utskänkning). Försäljning i annat fall bestraffas såsom olaga rusdrycksförsäljning. Enligt 20 § i förordningen är det förbjudet att såsom ombud eller på annat därmed jämförligt sätt med rusdrycker tillhandagå den som kan antagas missbruka alkohol. Överträdelse av förbudet är belagt med straff. 14 § 2 mom. i lagen ger nykterhetsnämnd möjlighet att vidtaga åtgärd i syfte att rusdrycker inte skall utminuteras till missbrukare. Härtill ansluter en bestämmelse i 18 § i förordningen att systembolag äger vägra utminutering till person, beträffande vilken nykterhetsnämnd vidtagit sådan åtgärd. Förfarandet benämnes, något oegentligt, avstängning.

69 § nykterhetsvårdslagen och 20 § rusdrycksförsäljningsförordningen har i vissa avseenden skilda tillämplighetsområden. Först är att nämna, att 69 § är avsedd att skydda endast vissa grupper av alkoholmissbrukare, nämligen sådana som antingen intagits på vårdanstalt eller erhållit lydadsföreskrift om total avhållsamhet, medan 20 § har avseende på varje missbrukare. 69 § gäller alla former av tillhandagående med alkohol, alltså även skänkande och bjudande. 20 § däremot avser endast tillhandagående såsom ombud eller på därmed jämförligt sätt och har tillkommit som ett vapen i kampen mot

langarna. Det kan dessutom nämnas att 69 § gäller alla alkoholhaltiga drycker, medan 20 § kan tillämpas endast i fråga om rusdrycker, dvs. sprit, vin och starköl.

Beträffande tillämplighetsområdet för 69 § nykterhetsvårdslagen må ytterligare nämnas, att lydadsföreskrift om total avhållsamhet kan utfärdas endast för sådana alkoholmissbrukare som jämlikt 36 § ställes under övervakning i samband med beslut om villkorligt anstånd med tvångsintagning på vårdanstalt eller som permitteras eller utskrivs från dylik anstalt. Övervakning kan emellertid beslutas även jämlikt 15 §. Denna form av övervakning är den mest förekommande och användes för kvalificerade missbrukare, beträffande vilka det inte blivit aktuellt med tvångsintagning.

I motionerna erinras om att den tidigare gällande alkoholistlagen vid straffansvar förbjöd varje tillhandagående med alkoholhaltiga drycker åt den som stod under övervakning eller var intagen på allmän alkoholistanstalt. Denna bestämmelse var enligt motionärernas uppfattning effektivare än dess nu gällande motsvarighet, 69 § nykterhetsvårdslagen, enligt vilken den skyddade personkretsen omfattar — förutom de på vårdanstalt intagna — endast sådana missbrukare, som erhållit lydadsföreskrift om total avhållsamhet. Då dylik föreskrift inte kan utfärdas för dem som ställts under övervakning jämlikt 15 §, faller flertalet övervakade utanför tillämplighetsområdet för 69 §. Motionärerna framhåller vidare, att 20 § rusdrycksförsäljningsförordningen visserligen kriminaliserar vissa former av tillhandagående med rusdrycker åt missbrukare men att stadgandet inte är tillämpligt på sådana former som skänkande och bjudande. Det har också, anföres det, varit svårt att bevisa, att överlåtna rusdrycker inte varit allenast skänkta eller bjudna. Enligt motionärerna hoppades man från nykterhetsnämndernas sida, att man medelst avstängning skulle effektivt kunna hindra missbrukare från att skaffa alkoholhaltiga drycker. Emellertid har enligt motionärernas uppfattning denna förhoppning icke infriats, bl.a. därför att det beträffande flertalet missbrukare inte stadgas något förbud att skänka dem eller bjuda dem på alkoholdrycker. I syfte att eliminera dessa olägenheter föreslår motionärerna, att straffbestämmelsen i 69 § nykterhetsvårdslagen skall utvidgas till att gälla tillhandagående med sådana drycker åt ytterligare två grupper missbrukare, nämligen dels dem som jämlikt 15 § ställts under övervakning, dels ock dem som avstängts från utminutering i anledning av nykterhetsnämnds åtgärd enligt 14 § 2 mom. nykterhetsvårdslagen.

Såvitt angår dem som ställts under övervakning överensstämmer motionsförslaget med vad som gällde enligt alkoholistlagen. Alkoholistvårdsutredningen, vars förslag ligger till grund för nykterhetsvårdslagen, förordade, att ifrågavarande bestämmelse i alkoholistlagen skulle, med viss i detta sammanhang betydelselös ändring, överföras till den nya lagen. Då förslaget till nykterhetsvårdslag remitterades till lagrådet, hade bestämmelsen i stort sett

den av utredningen förordade utformningen. Lagrådet uttalade emellertid, att övervakning inte borde vara en tillräcklig anledning för att stadga ett generellt förbud att tillhandagå med alkoholhaltiga drycker utan att därför borde krävas att missbrukaren själv var ålagd att avhålla sig från sådana drycker. Propositionen utformades i enlighet med lagrådets uttalande. Förslaget mötte i denna del inte någon erinran från riksdagens sida. Den uppfattning som statsmakterna sålunda intagit finner utskottet välmotiverad. Det måste nämligen te sig stötande, att en person riskerar straff, om han t. ex. bjuder en missbrukare på alkoholhaltiga drycker, som denne själv har rätt att inköpa. Utskottet kan följaktligen inte biträda förslaget om utvidgning av 69 § nykterhetsvårdslagen till att avse dem som jämlikt 15 § ställts under övervakning. Emellertid anser utskottet angeläget att dessa övervakade inte åtkommer sprit. Frågan om lämpliga åtgärder i detta syfte bör bli föremål för ytterligare övervägande. Såsom länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län anfört, bör därvid prövas, huruvida icke en närmare samordning av bestämmelserna i 69 § nykterhetsvårdslagen och 20 § rusdrycksförsäljningsförordningen skulle vara av värde.

Såsom motionärerna framhållit, är det inte i och för sig straffbart att skänka eller bjuda alkoholhaltiga drycker till missbrukare, som i anledning av nykterhetsnämnds åtgärd avstängts från utminuterung på systembolag. Straffbarhet inträder såsom nämnts först om missbrukaren dessutom är intagen på vårdanstalt eller underkastad föreskrift om total avhållsamhet. Även om detta är förhållandet beträffande ett betydande antal av de avstängda missbrukarna, återstår det ganska många sådana, till vilka det ostraffat kan skänkas eller bjudas alkohol. I likhet med motionärerna finner utskottet detta otillfredsställande. En ändring härvidlag bör därför komma till stånd. Hur denna bör utformas är emellertid utskottet inte för närvarande berett att ta ställning till. Det är nämligen härvid att beakta, att förevarande rättsområde regleras i mer än en författning samt att de skilda bestämmelserna i olika avseenden är avhängiga av varandra. Frågan förtjänar därför att ytterligare övervägas.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 131 och II: 161, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en översyn av gällande bestämmelser med ändamål att förhindra alkoholmissbrukare att åtkomma alkoholhaltiga drycker.

Stockholm den 29 november 1960

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand*, Nils Elowsson, Axel Svensson, Sunne, fru Svenson, herr Lars Larsson, fröken Nordström och herr Ringaby;

från andra kammaren: herrar Bengtsson i Varberg*, Lothigius*, fröken Höjer, herr Fredriksson*, fru Eriksson i Ängelholm, herrar Sundelin*, Gustavsson i Alvesta* och Anderson i Sundsvall.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Strand, Nils Elowsson* och *Axel Svensson*, vilka ansett,

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar på s. 13 med orden »Såvitt angår» och slutar på s. 14 med orden »ytterligare övervägas», bort ersätts med text av följande lydelse.

»Såvitt angår dem som ställts under övervakning överensstämmer motionsförslaget med vad som gällde enligt alkoholistlagen. Alkoholistvårdsutredningen, vars förslag ligger till grund för nykterhetsvårdslagen, förordade, att ifrågavarande bestämmelse i alkoholistlagen skulle, med viss i detta sammanhang betydelselös ändring, överföras till den nya lagen. Då förslaget till nykterhetsvårdslag remitterades till lagrådet, hade bestämmelsen i stort sett den av utredningen förordade utformningen. Lagrådet uttalade emellertid, att övervakning inte borde vara en tillräcklig anledning för att stadga ett generellt förbud att tillhandagå med alkoholhaltiga drycker utan att därför borde krävas att missbrukaren själv var ålagd att avhålla sig från sådana drycker. Propositionen utformades i enlighet med lagrådets uttalande. Förslaget mötte i denna del inte någon erinran från riksdagens sida. Den uppfattning som statsmakterna sålunda intagit finner utskottet välmotiverad. Det måste nämligen te sig stötande, att en person riskerar straff, om han t. ex. bjuder en missbrukare på alkoholhaltiga drycker, som denne själv har rätt att inköpa. Utskottet kan följaktligen inte biträda motionerna i förevarande avseende.

Såsom motionärerna framhållit, är det inte i och för sig straffbart att skänka eller bjuda alkoholhaltiga drycker till missbrukare, som i anledning av nykterhetsnämnds åtgärd avstängts från utminuterung på systembolag; straffbarhet inträder först om missbrukaren dessutom är intagen på vårdanstalt eller underkastad föreskrift om total avhållsamhet. Emellertid är avstängning avsedd att tillämpas företrädesvis i sådana fall där någon av sistnämnda åtgärder vidtagits. Att avstängningsinstitutet också tillämpas på detta sätt framgår av vad länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län anfört i sitt remissyttrande. Med hänsyn härtill skulle en utvidgning av straffbudet i 69 § nykterhetsvårdslagen till att avse tillhandagående åt samtliga avstängda missbrukare kunna få betydelse allenast för ett mindre antal fall. Vidare må framhållas, att den praktiska betydelsen av straffbestämmelsen i 69 § är

förhållandevis ringa, något som man också var medveten om vid lagens tillkomst. För att straff skall inträda fordras nämligen, att den som tillhandagått med de alkoholhaltiga dryckerna känt till att mottagaren var intagen på vårdanstalt eller underkastad lydnadsföreskrift. Då, såsom framgår av 64 §, de nykterhetsvårdande organen har att iakttaga diskrektion vid sina åtgärder, kan endast en mycket begränsad personkrets förutsättas äga sådan vetskap. Dessutom är det mycket svårt att bevisa, att vetskap verkligen förelagat hos den som tillhandagått missbrukaren. Mycket står därför inte att vinna med att utvidga den i 69 § skyddade personkretsen. Ett ytterligare skäl mot den föreslagna utvidgningen är själva konstruktionen av avstängningsinstitutet. Såsom ovan framhållits innebär avstängning inte ett förbud mot utminuterung utan endast en rätt att vägra sådan. Det synes utskottet betänkligt att anknyta straffsanktionen till en sådan omständighet som att utminuterung vägrats. Särskilt i storstäderna torde det förekomma, att avstängda missbrukare, som vägras inköp på ett inköpsställe, lyckas få köpa på ett annat. Med hänsyn till det anförda finner utskottet, att det inte föreligger tillräckliga skäl att utvidga tillämpningsområdet för 69 § till att avse även tillhandagående åt avstängda missbrukare.»

b) att utskottet bort hemställa,

»att förevarande motioner, I: 131 och II: 161, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd».